

LABAN CZ ANDREA*

Jog és pénzügyi kultúra a digitalizáció korában

Bevezetés

A jog és a kultúra összefonódása a társadalom alapvető felépítésének és a benne megvalósuló társadalmi folyamatok változásának dinamikáját is meghatározó kapcsolatként értelmezhető. Amíg a jog az állam által kibocsátott vagy szankcionált, a társadalom tagjaira kötelező, kikényszeríthető magatartási szabályok összességéként határozható meg,¹ addig a kultúra – általánosságban – egy embercsoport szokásainak és hagyományainak összességét jelenti.² Jog és kultúra között szoros összefüggés áll fenn, egymástól mintegy elválaszthatatlan egységet alkotnak; társadalmat formáló hatásuk számos területen fedezhető fel. Ezen területek egyike a gazdaság és benne a pénzügyi szektor.

A pénzügyi területet jellemző pénzügyi kultúra értelmezése azonban nemcsak társadalmi szinten, hanem az egyének – a pénzügyi fogyasztók – szintjén is jelentékeny hatással bír. A 2008-as gazdasági válság utáni időszakban ugyanis az egyes fogyasztók pénzügyi szokásainak, pénzügyi kultúrájának változása figyelhető meg. Habár a pénzügyi kultúra fejlesztése jellemzően egyfajta prioritásként kerül megfogalmazásra valamennyi nemzet jogrendszerében,³ a digitalizáció korában – a pénzügyi fogyasztói szokások folyamatosan változó iránya miatt – mind inkább szükséges, hogy arra a jogalkotás kiemelt figyelmet fordítson. Ennek okán, az innováció és a digitalizáció térhódításával a pénzügyi szolgáltatások klasszikus meghatározásán túl, az új típusú pénzügyi szolgáltatások, az ún. FinTech megoldások fogyasztókkal történő megismertetésére való jogalkotói összpontosítás is szükségessé válhat.

Fent megfogalmazottakra tekintettel, jelen vizsgálódás magvát a jog és a pénzügyi kultúra kapcsolatának ismertetése jelenti. A tanulmány célként határozza meg annak bemutatását, hogy a pénzügyi kultúra alakulására miként gyakorol hatást az innováció;

* PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Témavezető: Dr. habil. Gellén Klára, PhD.

¹ SZILÁGYI Péter: *Jogi alaptan*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 211.

² VITÁNYI Iván: *Gondolkodás, kultúra, életmód*. In: Vitányi Iván (szerk.): *A magyar kultúra esélyei, Kultúra, életmód, társadalom*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2006. 94-104.

³ JAKOVÁC Katalin: *A pénzügyi kultúra fejlesztés nemzeti stratégiái: tapasztalatok és tanulságok*. <https://www.penzugyszemle.hu/tanulmanyok-eloadasok/a-penzugyi-kultura-fejlesztes-nemzeti-strategiai-tapasztalatok-es-tanulsagok> (2018. 06. 14.)

valamint, hogy a jelen kori pénzügyi fogyasztói szokásokkal és a pénzügyi kultúrával összefüggésben miért van kiemelt jelentősége a jogoknak.

Pénzügyi kultúra

A pénzügyi terület esetében a kultúra sajátos jellemzők mentén válhat értelmezhetővé. Ezek a sajátos jellemzők a kultúra általános fogalmán túl határozhatóak meg; hozzájárulván a pénzügyi kultúra kialakulásához.

A pénzügyi kultúra egységes fogalmának meghatározása jelenleg nem lelhető fel, tekintettel annak komplexitására és több tudományterületet is érintő sajátosságaira. Az egységes fogalmi meghatározás helyett, eltérő szempontok szerinti, differenciált pénzügyi kultúra meghatározások kerültek kidolgozásra.⁴

Nemzetközi viszonylatban kiemelendő az OECD Nemzetközi Pénzügyi Képzési Hálózatának meghatározása, amely szerint „a pénzügyi kultúra a tudatosság, ismeretek, készségek, attitűdök és viselkedések kombinációja, melyekre szükség van a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalához és végső soron az egyéni pénzügyi jólét eléréséhez.”⁵ Magyarországon a Magyar Nemzeti Bank a pénzügyi kultúrát akként határozta meg, hogy az „a pénzügyi ismeretek és készségek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit.”⁶

Az egységes fogalom hiánya ellenére, a pénzügyi kultúra a gazdasági kapcsolatok tartalmának és természetének alakításában nagy jelentőséggel bír. Általánosságban mindez akként fogalmazható meg, hogy a pénzügyi szolgáltatások igénybevételéhez szükséges döntéseknek megalapozott információkon, ismereteken és tudáson kell alapulnia. Fent citált meghatározásokból is következően, a pénzügyi kultúra és a jog kapcsolatának vizsgálata tekintetében további, az egyes jellemzők mentén történő vizsgálódás is szükséges. A pénzügyi kultúra jogi terminológiával – generális jelleggel – leírható jellemzői az alábbiak szerint emelhetők ki:

- annak alanya a pénzügyi fogyasztó,
- akinek magatartása valamely pénzügyi piacon elérhető szolgáltatás igénybevételére irányul,
- amely körében kiemelt jelentőséggel bír az információszerezés és átadás,
- valamint a jogkövetkezmények viselése.

A közgazdaságtan általános felfogása szerint a gazdaság értelmezhető mikro- és makroszinten is.⁷ A gazdaságban megvalósuló folyamatok, a pénzügyi piacon elérhető egyes szolgáltatások és az azok igénybevételét alakító tényezők esetében ugyanakkor

⁴ Vö. HUNG, Angela A. – PARKER, Andrew M. – YOONG, Joanne K.: *Defining and Measuring Financial Literacy*. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/working_papers/2009/RAND_WR708.pdf (2018. 06. 14.); REMUND, David L.: *Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy*. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1745-6606.2010.01169.x> (2018. 06. 14.)

⁵ BÁRCZI Judit – ZÉMAN Zoltán: A pénzügyi kultúra és annak anomáliái. *Polgári Szemle* XI. évf., 1-3 (2015) 104.; ATKINSON, Adele – MESSY, Flore-Anne: *Measuring Financial Literacy, Results of the OECD/International Network of Financial Education (INFE) Pilot Study*. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15, OECD Publishing, Paris, 2012. [dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en](https://doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en) (2018. 06. 14.)

⁶ Magyar Nemzeti Bank megállapodás. <https://www.mnb.hu/letoltes/0415mnbpszfamegallpodas-penzugyi-kultura-fejleszte.pdf> (2018. 06. 14.)

⁷ Vö. SAMUELSON, Paul A. – NORDHAUS, William D.: *Közgazdaságtan*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012. 4-5.

gazdasági formáló erőt is jelenthet a pénzügyi kultúra. Ebből a szoros összefüggésből következően maga a pénzügyi kultúra is több szinten válhat értelmezhetővé: így a mikro- és a makroszintű pénzügyi kultúra is elhatárolható egymástól.⁸

A mikroszintű pénzügyi kultúra esetében a gazdaság elemi egységét jelentő pénzügyi fogyasztók pénzügyi kultúrája nyerhet értelmezést.⁹ A pénzügyi fogyasztói jogalanyisághoz szükséges, hogy a természetes személy saját személyes szükségleteinek kielégítése érdekében kezdeményezze a valamely professzionális pénzügyi szereplő pénzügyi piacon elérhető szolgáltatásának nyújtására irányuló gazdasági kapcsolat kialakítását.

A pénzügyi fogyasztók ezen magatartása az egyéni szintű pénzügyi döntések meghozatalára terjed ki. Ezek a pénzügyi döntések értelemszerűen valamilyen pénzügyi tárgyra irányulnak; ilyenek tekinthetők pl. a pénzügyi vagy befektetési szolgáltatások. A pénzügyi magatartás körében értelmezendők többek között így a betétek elhelyezése; a hitel- és kölcsönszerződések megkötése; az elektronikus pénz, valamint papír alapú készpénz-helyettesítő fizetési eszköz és ezekhez kapcsolódó szolgáltatás igénybevétele; a valutával, devizával, váltóval, illetve csekkel történő kereskedelmi tevékenység igénybevétele;¹⁰ vagy pénzügyi eszközökhöz kapcsolódó kereskedési tevékenység igénybevétele; befektetési szerződés megkötése.¹¹ A pénzügyi és befektetési szolgáltatásokat tipikusan a pénzügyi közvetítő intézmények nyújtják.¹² A pénzügyi közvetítés lényege abban áll, hogy a szigorúan szabályozott pénzügyi közvetítő intézmények a fizetési és elszámolási rendszerek működtetésével összegyűjtik, majd újrafelosztják a rendelkezésre álló forrásokat. Az erőforrások átcsoportosítása során, a kockázatok kezeléséhez információkat gyűjtenek és elemeznek a megfinanszírozott személyekről az ösztönzési problémák áthidalása érdekében.¹³

A pénzügyi fogyasztók általi pénzügyi döntéseknek a fogyasztói bizalom az alapja a pénzügyi piacon.¹⁴ Az egyes pénzügyi piacot érintő szolgáltatásokkal kapcsolatban fokozottan igaz ugyanis az az alaptétel, miszerint a fogyasztók kiszolgáltatott helyzetben vannak a professzionális piaci szereplőkkel szemben.¹⁵

A pénzügyi fogyasztók a pénzügyi piacon elérhető szolgáltatások komplexitása miatt alapvetően a szükséges pénzügyi ismeretek tekintetében egyfajta információdeficitben szenvednek, amely azonban a megalapozott pénzügyi fogyasztói döntés meghozatalát is negatívan befolyásolhatja.¹⁶ Ennek a piaci egyenlőtlenségnek – vagyis az információs

⁸ NÉMETH Erzsébet – JAKOVÁC Katalin – MÉSZÁROS Aranka – KOLLÁR Péter – VÁRPALOTAI Viktor: Körkép és kórkép a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó képzésekről. *Pénzügyi Szemle* LXI. évf., 3 (2016) 407-408.

⁹ Vö. NÉMETH et al., 2016. 407-408.

¹⁰ 2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról 3. § (1) bek.

¹¹ 2007. évi CXXXVIII. törvény a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól 5. § (1) bek.

¹² 2014. évi XXXVII. törvény a pénzügyi közvetítőrendszer egyes szereplőinek biztonságát erősítő intézményrendszer továbbfejlesztéséről.

¹³ MÉRŐ Katalin: *A pénzügyi közvetítés intézményrendszere*. In: Erdős Mihály – Mérő Katalin: *Pénzügyi közvetítő intézmények, Bankok és intézményi közvetítők*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010. 17-26. (továbbiakban: 2010a)

¹⁴ A pénzügyi piac kínálati oldalának szereplői a pénzpiaci szektorban a pénzintézetek, a befektetési szektorban a befektetési vállalkozások, a biztosítási szektorban a biztosító intézmények. Vö. VERES Zoltán: *Pénz- és tőkepiacok szabályozása*. In: Halustyk Anna (szerk.): *Pénzügyi jog III*. Pázmány Press, Budapest, 2014. 314-316.

¹⁵ VERES, 2014. 309-310., 312.

¹⁶ NAGY Zoltán: *A pénzügyi fogyasztóvédelem aktuális kérdései*. http://www.vmtt.org.rs/mtn2013/207_223_Nagy_A.pdf (2018. 06. 14.)

aszimmetriának – a feloldására a pénzügyi közvetítő intézményeknek a jogszabályi szinten rögzített tájékoztatási kötelezettségek teljesítésével kell megfelelniük. Az előzetes és folyamatos tájékoztatási kötelezettség hozzájárulhat a fogyasztói bizalom pénzügyi közvetítő intézmények irányában történő fennállásához.¹⁷ A fogyasztói bizalom megléte lehetővé teszi a pénzügyi piacon elérhető egyes szolgáltatások kiválasztása során az információdeficitben szenvedő pénzügyi fogyasztók tájékozódását és megalapozott döntéseik meghozatalát. A pénzügyi fogyasztók ugyanis jellemzően bizalommal fordulnak a szakmai ismeretekkel rendelkező pénzügyi közvetítő intézmények felé, bízva abban, hogy azok a fogyasztási igényüknek megfelelő konstrukciót ajánlják.¹⁸

Tekintettel azonban arra, hogy egyes pénzügyi döntések jellemzően hosszútávra szólnak, azok pénzügyi hatása, értékelhető eredménye, valamint esetleges jogkövetkezményei is tipikusan csak a szolgáltatás igénybevételét követően, évekkel később jelenik meg. A jogkövetkezmények viselése miatt kiemelten fontos, hogy a pénzügyi fogyasztók megfelelő ismeretek birtokában hozzanak megalapozott pénzügyi fogyasztói döntéseket. Annak érdekében, hogy az esetleges kiszolgáltatott gazdasági helyzet ne okozhassa a pénzügyi fogyasztók magukra nézve hátrányos döntéseinek meghozatalát, hazánkban a Magyar Nemzeti Bank (a továbbiakban: MNB) pénzügyi fogyasztóvédelemmel kapcsolatos hatáskörében részt vállal a pénzügyi kultúra erősítésével, terjesztésével kapcsolatos tanulmányok készítésének és közzétételének, valamint a civil fogyasztóvédelmi szervezetek tevékenységének támogatásában.¹⁹

Összességében az a következtetés vonható le, hogy az optimális mikroszintű pénzügyi kultúra fennállása érdekében a jogi keretrendszernek szükséges kiterjednie a pénzügyi fogyasztók védelmének biztosítására és a pénzügyi piacon elérhető szolgáltatások szabályozásának egészére, kiemelten a tájékoztatási kötelezettség viselésére.

A makroszintű pénzügyi kultúra egy adott társadalom tagjainak összessége tekintetében vizsgált pénzügyi kultúráként határozható meg. Ez azt jelenti, hogy a makroszintű pénzügyi kultúra a pénzügyi fogyasztók és a vállalkozások egészének pénzügyi kultúráját foglalja magában.²⁰

A makroszintű pénzügyi kultúra esetében így a társadalom tagjai összességének magatartását és annak hatását szükséges kiemelni, amelyben fontos szerep jut a pénzügyi rendszer stabilitásának. A pénzügyi stabilitás olyan állapotot jelent, amelyben mind a pénzügyi intézményrendszer, mind a pénzügyi piacok ellenállóak a gazdaságban bekövetkező negatív irányú változásokkal, illetve hatásokkal szemben. A pénzügyi stabilitás fennállása esetén a pénzügyi közvetítés, a kockázatok kezelése, valamint a fizetési forgalom lebonyolítása egyaránt akadálymentesen valósul meg.²¹ A pénzügyi stabilitás és a

¹⁷ Vö. GELLÉN Klára: *A fogyasztói hitelszerződés és a tájékoztatási kötelezettség a prekontraktuális szakaszban*. In: Báró-Farkas Margit Chiara – Kemény Zsanett (szerk.): *A pénzügyi világ kihívásai a 21. században*. Pro Talents Universitas Alapítvány, Szeged, 2018. 5-12.; Vö. GELLÉN Klára: *The regulation system of adequate information for consumers before concluding credit agreements*. In: Homicskó Árpád Olivér – Szuchy Róbert (szerk.): *Studia in Honorem Péter Miskolczi-Bodnár. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 195-203.*

¹⁸ Vö. NAGY Zoltán: *Problémafelvetések a pénzügyi fogyasztóvédelem területén*. http://www.mjsz.unimiskolc.hu/2017kulon2/38_nagyzoltan.pdf (2018. 06. 14.)

¹⁹ 2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bankról 44.§ (3) bek.

²⁰ NÉMETH et al., 2016. 407-408.

²¹ Magyar Nemzeti Bank, Pénzügyi Stabilitási Jelentés. <https://www.mnb.hu/letoltes/stabilitasi-jelentes-2018-maj-hun.pdf> (2018. 06. 14.)

pénzügyi kultúra kapcsolata akként határozható meg, hogy minél fejlettebb egy nemzet pénzügyi közvetítőrendszere, annál inkább képes hozzájárulni az adott ország gazdasági fejlődéséhez, a gazdasági növekedéshez. Abban az esetben viszont, ha tömeges, a pénzügyi rendszert érintő válságjelenségek alakulnak ki az adott országon belül, következményként léphet fel pl. a pénzügyi fogyasztók részéről a betétek kivonása, amely a bankok inszolvens állapotának kialakulásához is vezethet. Tekintettel azonban arra, hogy a bankok szoros gazdasági kapcsolatban állnak a gazdaság valamennyi szereplőjével, egy pénzügyi szektorális válság könnyen áterjedhet valamennyi gazdasági szereplőre, hátrányosan befolyásolva az adott ország gazdaságát is.²²

Ugyanakkor minél fejlettebb a pénzügyi fogyasztók pénzügyi kultúrája – vagyis minél inkább képesek a rendelkezésre álló információk alapján megalapozott mikroszintű döntéseket hozni –, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy részükre hátrányos pénzügyi döntéseket hoznak. Emellett, minél fejlettebb egy adott társadalom, vagyis a pénzügyi fogyasztók és a vállalkozások összességének a pénzügyi kultúrája, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy az országon belül rendelkezésre álló megtakarítások aránya is magasabb.²³

Minél nagyobbak a megtakarítások egy országon belül, annál valószínűbb, hogy a nemzet pénzügyi rendszerének stabilitása is biztos alapokon nyugszik, vagyis a pénzügyi stabilitás szempontjából hátrányos következmények így elkerülhetővé válhatnak.²⁴ Ennek okán a pénzügyi rendszer stabilitásának fenntartása kiemelt jelentőséggel bír valamennyi nemzet jogrendszerében és gazdaságában.²⁵

A fenti összefüggések alapján könnyen belátható, hogy a mikroszintű pénzügyi kultúra fejlettsége valamennyi nemzet gazdasági fejlődésének alapkövét jelenti. Ebből következően a pénzügyi fogyasztók pénzügyi kultúrájának fejlesztése minden nemzet gazdasági érdeke is.²⁶

A pénzügyi kultúra a 2008-as gazdasági válság előtt és azt követően

A mikroszintű pénzügyi kultúra szerepe az 1980-as évektől kezdődően lényegesnek tekinthető, amely időponttól kezdődően a pénzügyi területet intenzív innovációs folyamat jellemzi.²⁷ Az innováció és a digitalizáció térnyerésének eredményét jelenti többek között a bankkártya vagy az ATM, illetve az elszámolások lebonyolítására használt elektronikus rendszer bevezetése és elterjedése.²⁸

²² MÉRŐ Katalin: *A pénzügyi közvetítő intézmények szabályozása – a szabályozás keretrendszere*. In: Erdős Mihály – MÉRŐ Katalin: *Pénzügyi közvetítő intézmények, Bankok és intézményi közvetítők*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010. 225-226.

²³ BÉRES Dániel: *A pénzügyi kultúra - mi is ez valójában?* <https://www.penzugyiszemle.hu/vitaforum/a-penzugyi-kultura-mi-is-ez-valojaban> (2018. 06. 14.)

²⁴ NÉMETH et al., 2016. 407-408.; Állami Számvevőszék, *Pénzügyi kultúra fejlesztési programok felmérése*. https://www.asz.hu/storage/files/files/Publikaciok/Elemzesek_tanulmanyok/2016/penzugyi_kult_fejl_programok.pdf?download=true (2018. 06. 14.)

²⁵ Uo.

²⁶ JAKOVÁC Katalin: *A pénzügyi kultúra fejlesztés nemzeti stratégiái: tapasztalatok és tanulságok*. <https://www.penzugyiszemle.hu/tanulmanyok-eloadasok/a-penzugyi-kultura-fejleszt-es-nemzeti-strategiai-tapasztalatok-es-tanulsagok> (2018. 06. 14.)

²⁷ VASS Péter: *Pénzügyi ismeretekkel összefüggő aktuális kutatási eredmények*. <http://www.penz7.hu/uploads/images/ckfinder/files/tanulmanykotetfinal.pdf> (2018. 06. 14.)

²⁸ Magyar Nemzeti Bank, *Innováció és stabilitás, FinTech Kőrkep Magyarországon (konzultációs dokumentum)*. <https://www.mnb.hu/letoltes/konzultacios-dokumentum.pdf> (2018. 06. 14.)

Az innováció ugyanakkor nem kizárólag az egyes digitális technológiák bevezetését teszi lehetővé, hanem egyre összetettebb pénzügyi piacon elérhető szolgáltatások kidolgozását is.

A 2008-as gazdasági válságot megelőző időszakban a pénzügyi fogyasztók pénzügyi fogyasztási igényeinek kielégítésében nagy jelentőséggel bírt a pénzügyi közvetítőrendszer, kiemelten a bankok.²⁹ A válságot megelőző időszakban a bankok mint megbízható harmadik felek vettek részt a mikroszintű gazdasági szereplők – a pénzügyi fogyasztók – pénzügyi igényeinek kielégítésében.³⁰ Az innováció hatására ugyanakkor a mikroszintű szereplők mind szélesebb körben értek hozzá az egyre összetettebb és bonyolultabb pénzügyi szolgáltatásokhoz, így pl. a deviza alapú kölcsönszerződések tömeges megkötése vált elérhetővé a pénzügyi fogyasztók széles köre számára. Az ilyen deviza alapú kölcsönszerződések pénzügyi fogyasztók általi megkötéséhez azonban előfeltételként szükséges a megfelelő pénzügyi ismeretek megléte, figyelemmel az azokban rejlő kockázatokra.³¹ A mikro- és makroszintű pénzügyi kultúra közötti összefüggés alapján ez azt is jelenti, hogy amennyiben a pénzügyi fogyasztók alacsony pénzügyi műveltséggel rendelkeznek, úgy nagyobb eséllyel vezethetnek pénzügyi döntéseik a nemzetgazdaság szempontjából károsnak tekinthető következményekhez.

Mindezek következtében a mikroszintű döntések során a pénzügyi fogyasztók pénzügyi műveltsége pénzügyi stabilitási tényezőként értékelhető.³²

Az alacsony pénzügyi műveltség fokozott veszélyeire mutatott rá hazánkban a 2008-as gazdasági válság. Magyarországon a pénzügyi fogyasztók jelentős hányada pénzügyi döntését nem megfelelő szintű informáltság alapján hozta meg. Ennek következtében a rossz mikroszintű döntések makrogazdasági aggályokat hívtak felszínre, ahol a pénzügyi fogyasztók jelentős hányada nem volt képes viselni a pénzügyi szolgáltatáshoz kapcsolódó jogkövetkezményeket.³³

A 2008-as gazdasági válság alapján bebizonyosodott, hogy az egyes pénzügyi innovációk esetében nem indokolt minden esetben „biztonságos termékekről” beszélni.³⁴ A devizahitelezés következményeként kialakult gazdasági helyzet olyan nagy társadalmi tömeget érintett, amelyben szükségszerű volt az állami szerepvállalás. A pénzügyi fogyasztók megsegítésére tett jogszabályok megalkotása, a Hpt. rendelkezéseinek kiszélesítése vagy akár a pénzügyi fogyasztóvédelmi ágazat megreformálása mind rávilágítanak arra, hogy az egyes innovatív pénzügyi szolgáltatásokkal összefüggésben felmerülő kockázatok a megfelelő védelmi struktúra hiányában már csak utólagos közvetlen állami beavatkozással orvosolhatóak.³⁵ Annak ellenére azonban, hogy a reparáció – még ha nem is tökéletes, de – egyfajta megoldást jelenthet a kialakult gazdasági helyzetre, nem állítja helyre a pénzügyi fogyasztók bizalmában okozott károkat.

²⁹ Vö. KOLOZSI Pál Péter – BANAI Ádám – VONNÁK Balázs: A lakossági deviza-jelzáloghitelek kivezetése: időzítés és keretrendszer. *Hitelintézeti Szemle* XIV. évf., 3 (2015) 60-87.

³⁰ Vö. MÉRŐ, 2010a. 13., 17-18.; SZÉLES Zsuzsanna – PATAKI László – FÖRIÁNNÉ HORVÁTH Margit: A bázeli tőkeszabályozás múltja, jelene és jövője. *Gazdaság és Társadalom* VIII. évf., 3 (2016) 52.

³¹ Vö. NAGY, 2013.

³² VASS Péter: *Pénzügyi ismeretekkel összefüggő aktuális kutatási eredmények*. <http://www.penz7.hu/uploads/images/ckfinder/files/tanulmánykotetfinal.pdf> (2018. 06. 14.)

³³ VASS, 2018.

³⁴ VERES, 2014. 313.

³⁵ NAGY, 2013.

A 2008-as gazdasági válság pénzügyi területre gyakorolt hatása többirányú volt: a válság hatására a pénzügyi szolgáltatásokat igénybe vevő pénzügyi fogyasztók bankokba vetett bizalmában ugyanis természetszerűleg gyengülés volt tapasztalható. A fogyasztói bizalom gyengülése ugyanakkor értelemszerűen jár azzal a következménnyel, hogy a pénzügyi fogyasztók már nem kizárólag a szabályozott pénzügyi intézményeket – és így közvetetten a bankokat – tekintik megbízható félnek.³⁶ A bankok általi hitelkihelyezési hajlandóság csökkenése mind a vállalkozások finanszírozásában, mind a pénzügyi fogyasztók számára nyújtott kölcsönök volumenében is csökkenést okozott.³⁷

Annak ellenére azonban, hogy a folyamat az egyes válságok után természetszerű gazdasági utóhatásként értelmezhető – és így egyfajta gazdasági szabályszerűséget jelenít meg –, a nemzetgazdaság szempontjából annak káros hatásai is azonosíthatóak.³⁸

Ilyennek tekinthető egyrészt a pénzügyi fogyasztók hitelezési lehetőségeinek beszűkülése, valamint a bizalomvesztés, amely negatív hatással lehet a gazdasági növekedésre.³⁹ Emellett, a vállalkozások, különösen az induló vállalkozások finanszírozási csatornáinak beszűkülése hasonlóan hátrányos gazdasági következményként fogalmazható meg.⁴⁰

Ennek a pénzhiányos állapotnak és a megrendült fogyasztói bizalomnak a megoldását jelentheti a pénzügyi szolgáltatások innovációja, amelynek fokozott térnyerése figyelhető meg a 2008-as gazdasági válságot követő időszakban.

A 21. századra jellemző, innováció központú gazdasági szemléletben jelentős szerephez jut a technológiai fejlődés és a digitalizáció, a hagyományos pénzügyi terület változását eredményezvén. A piacon megjelentek olyan *quasi* pénzügyi és befektetési szolgáltatásokat kínáló, technológiai újdonságon alapuló pénzügyi megoldások is, amelyek a pénzügyi és befektetési szektort a technológiai fejlődés eredményeinek igénybevételével képesek átalakítani. Az ilyen, technológia-alapuló innovatív pénzügyi megoldások a FinTech fogalmi körében nyernek értelmezést.⁴¹

A FinTech a financial technologies kifejezésekből megalkotott mozaikszó. A FinTech pénzügyi megoldások közé tartoznak pl. az egyes kriptoeszközök, a blockchain, a crowdfunding, az online P2P lending, a smart contract-ok, a mesterséges intelligencia alkalmazása vagy az ICO is.⁴²

A FinTech előnyeinek körében értékelhető, hogy bizonyos FinTech megoldásokkal lehetőség nyílik a hitelezési igények kielégítésére, illetve a szükséges külső finanszírozás

³⁶ KERÉNYI Ádám – MOLNÁR Júlia: A FinTech-jelenség hatása – radikális változás zajlik a pénzügyi szektorban? *Hitelintézkési Szemle* XVI. évf., 3 (2017) 33.; Vö. STEVENSON, Betsey – WOLFERS, Justin: Trust in Public Institutions over the Business Cycle. *American Economic Review: Papers & Proceedings* CI. session, 3 (2011) 281.

³⁷ Magyar Nemzeti Bank, Innováció és stabilitás, FinTech Kőrkep Magyarországon (konzultációs dokumentum). <https://www.mnb.hu/letoltes/konzultacios-dokumentum.pdf> (2018. 06. 14.)

³⁸ MÉRŐ Katalin: *Bankok*. In: Erdős Mihály – Mérő Katalin: Pénzügyi közvetítő intézmények, Bankok és intézményi közvetítők. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010. 107-125.

³⁹ Vö. KOVÁCS Levente: *A pénzügyi kultúra fejlesztése, mint önérdék*. <http://www.penz7.hu/uploads/images/ckfinder/files/tanulmánykotetfinal.pdf> (2018. 06. 14.); Vö. NAGY, 2017.

⁴⁰ Vö. OSMAN Péter: *A kockázati tőkéiről*. In: Makra Zsolt (szerk.): A kockázati tőke világa, Aula, Budapest, 2006. 11.; SZERB László: *Az informális tőkebefektetés és a kockázati tőke szerepe a vállalatok finanszírozásában*. In: Makra Zsolt (szerk.): A kockázati tőke világa. Aula, Budapest, 2006. 95-96.

⁴¹ Magyar Nemzeti Bank, Innováció és stabilitás, FinTech Kőrkep Magyarországon (konzultációs dokumentum). <https://www.mnb.hu/letoltes/konzultacios-dokumentum.pdf> (2018. 06. 14.)

⁴² European Commission, Communication from the Commission, FinTech Action plan: For a more competitive and innovative European financial sector, Brussels, 8.3.2018, COM(2018) 109 final.

igénybevételére olyan pénzügyi fogyasztók és induló vállalkozások részére, amelyek esetében a hagyományosnak tekinthető pénzügyi piaci keretek között nem biztosított a külső forrás bevonása.⁴³ A FinTech megoldások egy típusának ugyanis jellemzője a hagyományosnak tekinthető pénzügyi és befektetési szolgáltatások egy innovatív, decentralizált modellben történő kialakítása és nyújtása, amellyel pénzügyi közvetítő intézmény szerepvállalása nélkül áll fenn a lehetőség a szükséges külső forrás összegyűjtésére.

A FinTech vállalkozások és megoldások nemzetgazdasági szempontból pozitív hatással bírhatnak; többek között alkalmasak lehetnek a tranzakciós költségek, az ügyintézési idő csökkentésére, a versenyképesség fokozására vagy a gazdasági növekedés támogatására.⁴⁴

Tekintettel azonban arra, hogy ezek a FinTech vállalkozások nem pénzügyi közvetítő intézmények, kérdéses, hogy alapításuk és működésük során mennyiben tartoznak a pénzügyi közvetítő intézményekre vonatkozó jogszabályi rendelkezések szabályozásának hatálya alá.

A FinTech szolgáltatások jelentős részének a pénzügyi fogyasztók és az induló vállalkozások által történő igénybevétele a válság utáni időszakban nagyarányú változást mutat. A FinTech innovációkra már ma is nyitott a fogyasztók egy rétege – hazánkban is; ez az ún. digitális bennszülöttnek nevezett réteg. Ez az MNB felmérése alapján megközelítőleg a fogyasztók 15-20%-át jelenti.⁴⁵ Főként az online bankolás és ügyintézés tekinthető népszerűnek, de nagy jövő előtt állhat pl. a robot tanácsadás vagy akár a közösségi hitelezés is.⁴⁶

Ahhoz azonban, hogy a FinTech megoldások széles körben elterjedtté váljanak, és így pozitív hatásuk kiaknázásra kerülhessen, szükséges, hogy a fogyasztói bizalom megerősödjön irányukban. A fogyasztói bizalom megerősítésében jelentős szerepet szükséges vállalnia a jognak azzal, hogy megfelelő jogszabályi rendelkezések kerülnek kidolgozásra, fejlesztvén a pénzügyi kultúrát.

Kitekintés: A pénzügyi kultúra fejlesztésének lehetséges jövőbeli útjai

A pénzügyi kultúra fejlesztése körében célszerű különbséget tenni a mikroszintű és a makroszintű pénzügyi kultúra között.

A mikroszintű pénzügyi kultúra esetében, a korábbiakban a deviza alapú kölcsön-szerződések aggályaira válaszoló reparatív jellegű stratégia alkalmazása helyett egy más szemléletmód, a preventív megközelítés alkalmazása egyfajta megoldási lehetőségként vázolható fel. A preventív megközelítés fogalmi körében kiemelt szerepet volna szükséges tulajdonítani a pénzügyi kultúra fejlesztésének azzal, hogy a jogalkotó az egyes FinTech megoldások pénzügyi fogyasztókkal történő aktív megismertetésére fókuszál – és nem csupán a bennük rejlő kockázatokra igyekszik felhívni a figyelmet.

A fogyasztói bizalom megerősítésében értelemszerűen nagy szereppel bír az információszerezés, amely ugyanakkor tipikusan, még mindig a médiában megjelenő reklá-

⁴³ Magyar Nemzeti Bank, Innováció és stabilitás, FinTech Körkép Magyarországon (konzultációs dokumentum). <https://www.mnb.hu/letoltes/konzultacios-dokumentum.pdf> (2018. 06. 14.)

⁴⁴ Európai Parlament, Jelentés a pénzügyi technológiáról (FinTech): a technológia hatása a pénzügyi szektor jövőjére, Gazdasági és Monetáris Bizottság, 2016/2243(INI).

⁴⁵ Magyar Nemzeti Bank, Innováció és stabilitás, FinTech Körkép Magyarországon (konzultációs dokumentum). <https://www.mnb.hu/letoltes/konzultacios-dokumentum.pdf> (2018. 06. 14.)

⁴⁶ Magyar Nemzeti Bank, Innováció és stabilitás, FinTech Körkép Magyarországon (konzultációs dokumentum). <https://www.mnb.hu/letoltes/konzultacios-dokumentum.pdf> (2018. 06. 14.)

mokból, banki szóróanyagokból történő tájékozódást, ismerősi, baráti ajánlásokat jelent. ⁴⁷ A preventív jellegű rendelkezések megerősítésével ugyanakkor elérhetővé válna, hogy az egyes pénzügyi fogyasztók olyan pénzügyi döntéseket hozzanak meg, amelyek megfelelő szintűnek minősíthető tudáson és pénzügyi ismereteken alapulnak és azokat szakmailag felkészült és professzionális személyektől kapják meg.

A makroszintű pénzügyi kultúra és annak fejlesztése esetében értelmezést nyerhet egyrészt a természetes személyek összességének gazdasági kapcsolatokban történő védelme. Ekkor kiemelt jelentőséget volna szükséges tulajdonítani a jogalkotás területén a kifejezetten a természetes személyek védelmét biztosító jogterületeknek. A természetes személyek védelme és a FinTech megoldások kapcsolatában a fogyasztóvédelmi és az adatvédelmi rendelkezések tekinthetők jelentősnek. ⁴⁸

Ezzel összefüggésben megfontolandó lehet, hogy a jogalkotás – prioritásként – a fogyasztók védelmét helyezze a szabályozás centrumába ahelyett, hogy a folyamatosan változó technológiát igyekszik a szabályozás hatálya alá vonni. Amennyiben ugyanis a jogalkotás túlzott szigorral fordul a technológiai újdonságokhoz és azokat keményen szabályozza, félt, hogy olyan jogszabályi környezet kerül kidolgozásra, amely ezen technológiai újdonságok gyakorlati alkalmazását ellehetetleníti – így gátolva meg az innovációt és a digitális technológia fejlődését. ⁴⁹ Abban az esetben ugyanakkor, ha a jogalkotás az átfogóan garanciális rendelkezéseként meghatározható fogyasztóvédelmi szabályanyag együttesének elsődleges megreformálására törekedne, olyan gazdasági helyzet válna kialakíthatóvá, amelyben a digitalizáció fejlődése és a fogyasztóvédelem céljának megfelelő védelem is biztosított. A prevenció körében volna szükséges értelmezni a FinTech szolgáltatásokkal kapcsolatban a digitális pénzügyi fogyasztóvédelem területét, amelynek kidolgozására a pénzügyi fogyasztóvédelmi rendelkezések revíziójával kerülhetne sor. ⁵⁰

A szabályozás kiindulópontját jelenheti az Európai Unió 2018-as FinTech Cselekvési terve, amely meghatározza azokat a kiemelt területeket, amelyek esetében további jogalkotói lépésekre van szükség. ⁵¹

A makroszintű pénzügyi kultúra vonatkozásában azonban szükséges lehet a távolabbi megközelítésből történő vizsgálódás is. Tekintettel ugyanis arra, hogy az egyes FinTech megoldások a pénzügyi rendszer stabilitását is érinthetik, olyan rendelkezések bevezetése is indokoltá válhat, amelyek lehetőséget biztosítanak az egyes FinTech megoldások felügyelt környezetben történő bevezetésre. Ilyen megoldásnak tekinthető

⁴⁷ Magyar Nemzeti Bank, Innováció és stabilitás, FinTech Kőrkep Magyarországon (konzultációs dokumentum). <https://www.mnb.hu/letoltes/konzultacios-dokumentum.pdf> (2018. 06. 14.)

⁴⁸ Jelen tanulmány céljai között nem szerepel az adatvédelmi rendelkezések és a FinTech megoldások aggályos területeinek összevetése.

⁴⁹ A FinTech megoldásokkal kapcsolatos szigorú szabályozói fellépés eredményét jelentheti pl. a kriptoeszközök esetében a pénzmosás elleni irányelv következő módosítása, az AMLD5, amely a virtuális fizetőeszköz anonimitásával kapcsolatos rendelkezéseket is rögzíti. Hasonlóan aggályosnak tekinthető a blockchain alkalmazásának GDPR általi ellehetetlenítése, figyelemmel a felejtés jogaként nevesített érintetti jogosultságra. A személyes adatok törlésére ugyanis a technika jelen állása alapján nem áll lehetőség a blockchain rendszerekben.

⁵⁰ Tekintettel arra, hogy a tanulmány a pénzügyi kultúra témakörének meghatározott szempontok szerinti elemzését tűzte ki céljául, a fent nevezett digitális pénzügyi fogyasztóvédelmi rendelkezésekre vonatkozó javaslat kidolgozása nem képezi annak tárgyát.

⁵¹ A Cselekvési Terv ilyenek tekinti a tanulmányban is nevesített crowdfunding-ot, a virtuális fizetőeszközöket, a blockchain-t, valamint az ICO-t.

az egyes országokban már bevett gyakorlatnak számító és az MNB által is megoldásként értékelt Regulatory Sandbox intézménye, amelyben sor kerülhet az innovatív pénzügyi megoldások előzetes kipróbálására, valamint az ilyen megoldásokat kínáló FinTech vállalkozások átmeneti mentesülésben részesülhetnek bizonyos prudenciális előírások alól.⁵² Emellett az Innovation Hub alkalmazásával lehetőség nyílik a FinTech megoldásokat kínáló vállalkozások részére jogszabályi kérdéseket érintő iránymutatásra.⁵³

Összegzés

Annak ellenére, hogy a pénzügyi kultúra meghatározása körében egységes, azonos jellemzők mentén kidolgozott fogalommal nem találkozhatunk, sajátos jellemzői mentén meghatározható annak tartalma. Ilyen, a jogi terminológiával is leírható jellemzőknek tekinthetők a pénzügyi fogyasztó, a pénzügyi piacon elérhető szolgáltatás, az információ, valamint a jogkövetkezmények viselése.

A digitalizáció korában a pénzügyi kultúra fejlesztésének szükségessége felértékelődött. A pénzügyi kultúra alacsony foka ugyanis makrogazdasági következményekkel is járhat, ahogyan azt hazánkban a 2008-as gazdasági válság is bebizonyította. Ez alapján a pénzügyi kultúra olyan társadalmi jelenségként azonosítható, amelyen keresztül a társadalom tagjai egyénenként és kollektívaként is képesek alakítani, befolyásolni a gazdasági stabilitást.

Az egyes innovatív pénzügyi szolgáltatások tekintetében fennálló túlzó bizalom, valamint az információdeficit egyaránt negatív gazdasági következménnyel járhat. Az innováció fokozott térhódítása miatt, a gazdasági válságot követő időben mind inkább lényegesnek tekinthető a pénzügyi kultúra fejlesztése – mind egyéni, mind társadalmi szinten.

Ennek okán különösen szükséges, hogy mind a mikro-, mind a makroszintű pénzügyi kultúra fejlesztése tekintetében a jog kiemelt szerepet vállaljon és a gazdasági válságot követően megjelenő FinTech megoldásokkal kapcsolatban is egyfajta védőhálót alakítson ki. Annak érdekében, hogy az innovatív pénzügyi szolgáltatásokba vetett fogyasztói bizalom ne okozzon újabb, a nemzetgazdaságra is káros következményeket, szükséges lenne, hogy a FinTech megoldások körüli aggályok megszüntetésére minél hamarabb sor kerüljön.

⁵² Magyar Nemzeti Bank, Innováció és stabilitás, FinTech Körkép Magyarországon (konzultációs dokumentum). <https://www.mnb.hu/letoltes/konzultacios-dokumentum.pdf> (2018. 06. 14.)

⁵³ Magyar Nemzeti Bank, Innováció és stabilitás, FinTech Körkép Magyarországon (konzultációs dokumentum). <https://www.mnb.hu/letoltes/konzultacios-dokumentum.pdf> (2018. 06. 14.); Magyar Nemzeti Bank, Innovation Hub tájékoztató. <https://www.mnb.hu/letoltes/innovationhub-tajekoztato.pdf> (2018. 06. 14.)

ANDREA LABANCZ

Law and Financial Culture in the Digital Age

(Summary)

There is a close connection between law and culture, where their inseparable unit should be interpreted as a society-forming tool. While law should be interpreted as a set of compulsory rules of conduct issued or sanctioned by the state, culture should be interpreted as the whole of customs and traditions. One of the areas affected by their connection is the economy and the financial sector within.

The interpretation of the financial literacy characterizing the financial area has a significant impact not only on social but also on individuals' level. Considering the individuals' level, a change is to be noted relating to the financial habits and financial culture of financial consumers in the period after to the economic crisis in 2008. The changing direction of financial consumer habits makes it all the more necessary for the legislation pay particular attention to developing financial literacy, especially in the digital era. For this reason, it should also provide better information on FinTech solutions beyond the classical definition of financial services.

The purpose of this paper is to highlight the effect of innovation on financial literacy and to give a better understanding of the importance of law in this context.